

МИЉАН МОЈАШЕВИЋ, Београд

РАЗМИШЉАЊА ПЕРА СЛИЈЕПЧЕВИЋА О СРПСКОЈ НАРОДНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Перо Слијепчевић је и у есејима о народној књижевности најпривлачнији као мислилац. Мислилац под чијим се пером фина размишљања уобличавају у уметничку есејистику, у властити „психолошки доживљај“ свога, „мога народа“, како каже у приступном пасусу замашног есеја о старим српским задужбинама.*

И код Пера Слијепчевића се дешава: Кад подбаце велика очекивања од моћи усређитељских идеја и идеала, остаје још вера у народ, у нешто што је тешко дефинисати и што нам можда и зато постаје идеал, широк и неодређен. „Наш добри народ, погажен и заборављен кроз векове, увек је ипак био песник“. У ту мисао је изведен кратки чланак, једна врста есеја и приказа истовремено, под насловом: *Народне уметности* (I, 251), у ком, рецимо, као најсимпатичнију од свих народних уметности описује вез, упоређујући га, по миру у ком настаје „без трзаја и без мука“, „са једним миром паука који преду жицама свога тела“ (I, 248). Очекивали бисмо да ће из љубави према мајци, која је „била позната по ткању оригиналних шара на торбама и ћилимима“ (I, 509), истаћи ту врсту ткања. Али — вез је стварно оно најлепше, и Перо Слијепчевић остаје и естетски, а не само етички и политички, непоткупљив.

Мештровић је у једној каријатиди, на Споменику на Авали, дао, кажу, лик своје мајке. О Мештровићу би се и иначе могло писати и у вези са Слијепчевићем, и вероватно ће се писати и о томе. Има нечег упадљиво сличног у оним њиховим за-

* *Изабрана дјела П. Слијепчевића*. Приредио и предговор (стр. 7—111) написао Радован Вучковић, Сарајево: „Свјетлост“ 1980. књ. I, стр. 9. (= Библиотека Културно наслеђе Босне и Херцеговине. Књ. I *Критика и публицистика*, 578, стр. ; књ. II: *Огледи о домаћим темама*, 318 стр. ; књ. III: *О њемачкој књижевности и култури*, 386 стр.). Цитирамо по овом издању.

једничким видовданским идеалима, којима је Слијепчевић остао веран до краја. А и како би друкчије. Код њих обојице је овде још занимљивија она сличност у току њиховог одвајања од села и опанка и одлазак у свет — према врховима интелектуалним и уметничким.

Хтели смо и овим примером нагласити колико је посреди изразито етичка личност. Његова естетичност је срасла с његовом етичношћу.

Тротоми избор дела Пера Слијепчевића, у едицији Библиотека *Културно наслеђе Босне и Херцеговине*, који је солидно припремио и одличан му поговор написао сарајевски југославист Радован Вучковић, садржи у другом тому, насловљеном *О домаћој тематици*, као прво, поглавље *Народно благо*, од шест есеја, на стотинак страница. Три су као наручени за нашу тему. Један је о анегдоти као уметничком делу, други је о тужбалицама, трећи о народној метрици. Од она три који у поглављу стоје испред ових, један о старим српским задужбинама, а један о честитости и мајсторији у народној уметности, широк су општи хоризонт на који се пројектују она три главна за нашу тему.

А сад се питамо: Зар извесни есеји *Гете и Краљевић Марко* и *Шта је Гете видео у нашој народној поезији* не спадају у поглавље о народном благу, у ону свеску о домаћим темама? Они су написани и да објасне како су наше народне песме прошле у Гетеовим оценама и зашто су прошле тако. Исто као и трећи прилог: о Гетеу и композицијама српских народних песама. Сва три огледа стоје пак у најопсежнијем од сва три тома, насловљеном *О њемачкој књижевности и култури*. Поделили се есеји и студије о српској народној књижевности између два општа круга тема: домаћег и немачког. Наравно да ти радови спадају тамо куда су и сврстани: у немачку књижевност пре него у нашу када је посреди германист, који има толико и других радова којима се ови прикључују, ма да су ти радови значајнији за српску него за немачку књижевност.

На том развоју развија се низ књижевноисторијских запажања и мисаоних продубљавања предмета, тј. проучавања српскохрватске народне поезије с ослонцем на знања стицана на немачкој књижевности и науци о њој. Добијамо за наш предмет нешто што у науку о том предмету уноси један германист. Али: германист посебног формата када је реч о стварној исконској везаности за традицију патријархалне културе — и њене епике, и њене етике — једног човека необично креативног филозофскопоетског формата.

У Перу Слијепчевићу се као ни у једном другом југословенском германисти носе уметник и научник, при чему можда више помаже уметник научнику него научник уметнику. Посебност његове даровитости чини читање његових радова посебно пријатним, али ставља њиховог оцењивача збиља на праве муке од мишљења. И нагони алузијама на присећања. Јер: рачуна са

читаоцима добро упућеним у Вукове песмарице. Или тачније: са читаоцима који су се, слично Вуку, и Његошу, и њему самом, већ од детињства наслушали тих песама, које су им ојачале национално осећање и епско говорење. „Који је оно 'варварин' што сада диже штит и ступи с мачем у руци насупрот Царици“, пита се Перо Слијепчевић (II, 11), сликовито — и сликујући чак —, по примеру из народне песме: „Који оно добар јунак бјеше“. (Вук II, 227). Није довољно да читалац „листа“ по својим сећањима, мора да проверава и по књигама. Писац и тим путем упућује читаоца у библиотеку, да се просвећује.

„Можемо причати колико хоћемо о чистој лепоти“ — у овом случају је то лепота старих српских задужбина — „ипак с највише радозналости тражимо у њима оно чим су нам песме испуниле душу од ђачких дана. Тражимо легендарне личности“ (II, 46). Другим речима: Ево вам много онога што смо научили, и осетили, и усвојили, и покупили као знање од наших школа и књига до домаћих и страних универзитета и других културних изворишта; али: оно што је од малена испунило нашу душу, то је домаћа, наша историја, наша легенда. Изворан и истинит, окреће се правом извору и увору: души. Он душом исматра и душом се обраћа читаоцу. И у животу је био изразито душеван, добар човек. Душом доживљава и старе српске задужбине, носећи у души старе српске легенде. Из народне песме, наравно.

Али оно што овде спада у дубље упознавање српске народне поезије, то је допуњавање сазнања о портретима знањима о поезији. „При онаквој оскудици историјских података нама су ови портрети као споменици управо неоцењиви. Наша историја живи у епским песмама, али најлепше песме значе у ствари једно крајње извртање историје, тако да по њима најзад ништа сигурно не можемо закључити у погледу историјске истине. Ено те истине на фрескама! Хоћете ли да знате какав је, на пример, изгледао онај 'нејаки Урош' уз Вукашина? Погледајте их у Псачи. Црква је прављена у њихово време, јер су, поред киторске фамилије, и њих обојица насликани као сувладари. Вукашин је збиља како бисте га очекивали по песми: ситан, 'журав' и препреден, прави стари лисац, али вас Урош изненађује. То је крупан, млад а не малолетан човек, додуше духовно не баш јак. — О Душану су записали савременици да је био риђ, и већи од свих људи. И збиља је тако. Толико је његових ликова сачувано да му донекле можете пратити и мене црта лика“ (II, 47).

Ликовни критичар по одабраној теми о старим задужбинама, књижевни историчар по струци, понире у психологију физиономија на фрескама. Колико су „физиономије [...] заиста погођене“, о чему Перо Стијепчевић размишља на основу упоређивања истих ликова на разним фрескама, то већ измиче и

нашој теми и нашој компетенцији, али у мноштво питања на која одговара на основу фресака историчар књижевности чија душа је пуна народне поезије и легенде јесте и оно што излаже у „потврду песмарице која пева о 'русим главама'“. Наиме, „боја косе обично је на портретима риђа (ако није седа)“. „За Душана и Саву кажу и писани споменици да су били риђи“. И при свем том — јака свест о снази културног наслеђа.

Једва да читалац осети како се писац и сам зачитао у литературу, секундарну. На њу се, као у пролазу, наслони, тек да се мало припомогне. Као кад у есеју *Три класичне госпе* као овлаш забележи „стари закон народне поезије да се истичу увек најстарија или, што је најобичније, најмлађа браћа, а никад средњи“ (I, 255), и одмах настави да поетско-филозофски умије о три госпе и три Мрњавчевића (I, 259).

И у народну поезију Перо Слијепчевић се загледа колико као књижевни историчар толико и као народни просветитељ, коме је стало: и да се не прекине историјско памћење, и да се што више научи од историје и традиције и за своје време, за своје понашање у текућој историји. У чланку *Херцеговачке линије* (I, 437 и д.), нпр. говорећи о дурмиторским досељеницима и њиховој легенди о свом пореклу од косовских јунака, бележи податак да је „песма [...] у толикој мери прожела историју да се дакле један део српског становништва сматра Лазаревом војском у буквалном смислу речи“. И: „Не треба да дуљимо о томе, колико је јуначка поезија, овде, где је дочекала своје класично стваралаштво, сама по себи, утицала не само на снагу него и на ширину народне овести“. Да закључи: како „у вези с горњом традицијом стоји и урођени демократизам Херцеговаца“ и да обележи херцеговачки Никшић као „средиште демократског отпора против самовласти Краља Николе, као и средиште пансрпског покрета у Црној Гори“. Чему превиђати овакве ствари! Али: врло слична свест о пореклу од косовских времена и изданака одржавала се рецимо и у Васојевићима. Вероватно, и наравно, и другде у српским крајевима. Не умемо упоређивати с Никшићем и Херцеговином, али знамо да су Васојевићи били снажан центар отпора Књажевом самовлашћу и платили то животима и робијама. Ваљало би упоређивати и оваква, регионална косовска предања.

У есеју *Пивски манастир*, пре него што почене да транскрибује два стара натписа, следи десетерац: „ради слога, у данашња слова“. А иза транскрипције та два натписа тече излагање упадљиво вуковским стилем. Није то имитирање. Перо Слијепчевић је Херцеговац, рођен (1888) непуну четврт века после Вукове смрти. „Сада се у Пиви не зна за Руђиће, него се мисли да су и то Гаговићи, као и први Саватије, што мисле да је био Гаговић. (Прича се да су први насељеници у Пиви били два брата Руђо и Бранило, па Руђо остао доле у Жупи пивској, а Бранило се настанио на планини). Гаговићи су мимо друге бри-

нули о манастиру“ (II, 55). Ево вам Вука у Слијепчевићу и, исто тако Слијепчевића у вуковском народном казивању. Није ово приучен народски жаргон. Ово је основа Слијепчевићевог стила, снаге, изворности његовог језика, па и када се тај језик буде појављивао у интелектуалној напетости.

Кратки есеј о „честитости и мајсторији у народној уметности“ започиње описом једних гусала пренакићених шарама и портретима јунака, владара, песника, да упозори, како „свет без сигурна укуса мисли да је тако дело вештих руку тим лепше што је виртуозније, раскошније“ и да поучи како „уметничка лепота није у натрпаном накиту него у складности основног облика“.

И сâм сам гледао више сличних гусала. И још неадекватније: уместо ликова из народне песме, изрезани на гуслама: Маркс, Енгелс, Лењин и тако редом, пренета политичка парола на гусле, а место једноставне главе козе на једноставном инструменту — стиснута песница. Културноисторијски неадекватно, непримерно том инструменту и његовом месту у историји. Добром укусу одговорале би једноставне, старинске гусле, једноставне „као и најбоље јуначке песме што су“ (II, 60). Исповедано више неголи и приповедно беседи Слијепчевић читаоцу: „Мени је споља на гуслама далеко лепше она витороба козја глава, лепо стилизована, од свих оних ликова“ (II, 60). Јеретичке ли мисли! — морала је помислити по која правоверна, за оно, предратно време, рецимо: монархистичка душица. „Далеко лепша“ професору „витороба козја глава, лепо стилизована, од свих оних ликова“. Сасвим тако: и мени данас. Не ни мало због тога што су и ко су ти нарезбарени ликови, него напросто зато што је то гомилање неукусно, неспојиво са једноставношћу народне песме и њеног инструмента. Нагсмилао се скоројевићки неукус, неки примитиван барок. Управо се такве, накинђурене гусле продају данас за веома скупе паре. „Од душе постао театар“ — каже с пуним разлогом Перо Слијепчевић и кад говори о судбини песме и певања од „оног часа кад гуслар пође по позорницама да излаже вештину ради улазнице и аплауза“.

„Стилизовати значи поједноставити, довести све у склад, да су сви делови некако слични једним другима“ — дефинише Слијепчевић свој укус, своје схватање стила. И стилизовања. Мајсторија је извештаченост, а „у оцени морала и лепоте честито није исто што и богато, него честито значи унутарњу истину, чистоту, племениту неку једноставност“ (II, 62). Тако у закључку есеја, Племенита једноставност — »edle Einfalt!«! Ако бисмо додали још и »stille Größe«, ето нас усред Гетеове класике. Слијепчевић често стилизује своја уочавања афористично.

Оно што би код мање суверена мислиоца остало еклектика, постаје код Слијепчевића естетика. Јер: он, као ваљда ретко ко, бар у овој грани коју могу да имам у прегледу, пречишћава од скупљених обавештења грађу за размишљања која иду ка одго-

вору на питање о постању и суштини жанра.

Есеј *Прилози наредној метрици* (II, 80 и д.) почиње сасвим неочекивано, поглављем *Пословице, загонетке и здравице*. А очекивали смо да се почне оним што нам је главно у народној поезији: епском или лирском поезијом. Прва реченица тог, првог поглавља је питање: „Како је настала версификација?“ Позвао се, у првих неколико кратких пасуса, на неколико страних и домаћих писаца о поезици, музици, етнографији, психологији, и, већ при крају друге стране, нагнуо према „практичним примерима“, да види „како постају стихови у најпримитивнијим врстама као што су: пословице, загонетке, здравице“, очекујући да преко тих „скромних облика“ „боље“ уђе „у психологију виших облика народне поезије“. Сада тек бива јасно зашто су ове „најпримитивније врсте“ постављене на сам почетак огледа чијим предметом — метриком и музиком — могу да се ваљано баве најелитнији стручњаци. Тежиште је на познавању примарне грађе са извора, а циљ: да се, упорним умовањем, пође од ситног ка широким сагледавањима. Ово пише ем германист, ем човек који припада и генерацији и средини у којој ти кратки облици народног казивања — немачки би се рекло: *Kurzformen* — даље настају. И поглавље о пословицама (II, 82 и д.) почиње питањем „Шта је у ствари пословица?“ и одмах затим одговором: да је то „крај једне анегдоте, где је морал казан свечанијим тоном и концентрисаним изразом“. Дефиниција као да одише великом начитаношћу црногорске анегдоте? Слијепчевић наставља: „Пословица је у анегдоти оно што је 'поента' у неким лирским песмама: блесак варнице на крају, акцентовање свршетка, да се постигне јачи ефекат“. И још једна сликовитост, за овом са блеском варнице: „У збиркама наших пословица има их цео низ које још нису свукле кошуљу анегдоте у којој су рођене“. Слика необична. Можда и примењива на нашу анегдоту, али да ли се може она дефиниција пословице, настала из понесености нашег аутора можда понајвише анегдотом из *Примјера чојства и јунаштва* Марка Миљанова, да ли се та дефиниција може уопштавати и на литературу којима анегдота није значила оно што значи нашој? Као и када замишља како се из прозне анегдоте извија пословица у виду стиха, и како тај стих „није копија певаних стихова, није силабичан“, него је „само тоничан“, Слијепчевић тера свог читаоца да много више размишља, да му поставља подпитања, него да исписује податке. Свакако: уколико благозвучје и питки садржај Слијепчевићевих реченица не повуче читаоца да плови текстом, да му се преда као стварно некој тихој музици, која се дивно слуша, али како да се — описује! Приређивачу ових текстова за критичко издање Слијепчевићевих дела биће од посебне користи да тамо где буде имао рукописе погледа како настају нпр. Слијепчевићеве алитерације, да ли су спонтане, непримећене, или су свесно сликоване, као нпр. она у реченици: „Да мисао дејствује, да се запамти, ваља

да буде кратко и оштро казана, да севне као сабља“. Није ли наклоност према алитерацији донета овамо из германистике? Не мешају ли се већ у овој реченици германско сликовање са трохејским десетерцем? „Да мисао [. . .] севне као сабља“? Узели смо почетак и крај реченице. Овај десетерац је наравно сасвим случајан. На њега нас наводи ритам Слијепчевићеве прозе. Прозе рођачки блиске прози Вуковој и Марка Миљанова.

Ликовни критичар из есеја о старим српским задужбинама и портретима на фрескама издваја и из разиграног кола ликовна у црногорским анегдотама неколико портрета. На првом месту: Марка Миљанова. Издваја Марка и као писца *Примјера чојства и јунаштва*, и то управо у пасусу у ком се залаже за „једну мајсторски дату збирку савршено редигованих анегдота ове врсте“, која би била „у нашој књижевности значајнија од многог романа и збирке песама“ (II, 69). И ти *Примјери* су очигледно допринели, или можда они више него све остале анегдоте, да Слијепчевић високом оценом оцени анегдоту као уметничко дело, а доживљај анегдоте као уметничког дела да буде повод да дефинише сувремени однос према усменој књижевности, односно према фолклору, који је однос друкчији него што је био пре. „Нити народну уметност сматрамо нижом од оне друге, индивидуалне, нити смо с друге стране склони да хвалимо све што је народско, фолклорно. Ми стижемо до сазнања да између народске и оне 'више' уметности нема битне разлике, и да су исте вредности пресудне ту и тамо: то је моћни садржај живота, понесен једним песничким полетом и задахнут човечанством“ (II, 69).

Анегдоту загледа овде са разних страна историчар књижевности коме лежи књижевна теорија, па је примењује на усмену књижевност. И то, чини нам се, чини особито прилежно познавалац немачке класике и романтике, те у том склопу и познавалац путева српскохрватске народне поезије преко немачке књижевности у европску. „Ја идем и даље, рећи ћу да би се у европској публици мало која наша књига толико читала и репрезентовала нас тако занимљиво и пред људима првокласне културе, и књижевницима, као што би једна идеално састављена збирка оваквих анегдота. Њихова је лепота нешто уска и специфична, али ипак снажна [. . .]. Добар и зао, трагичан или комичан, наш је човек у њима свуда испружен из пуне прозе живота у неку вишу духовност“ (II, 70). Ово Перо Слијепчевић као да каже да сада, столеће за народном песмом из Вукових збирки, треба да се запути ка Европи, свакако прво преко немачког, и анегдота из црногорских збирки, првенствено из оне Марка Миљанова. Ово предлаже наш професор германистике, преко цетињских *Записа* 1929, а немачки професор славистике Герхард Геземан ће 1935. издати, у свом избору и преводу, збирку црногорских анегдота под насловом *Helden, Hirten und Hajduken*. Зисцу о-

вог прилога није познато да ли је овај Слијепчевићев позив од 1929. утицао на Геземана да учини таман оно што је Слијепчевић предлагао. Ако јесте, онда би то био посебан допринос. А ако и није, онда би и сама коинциденција била довољно значајна да се запамти.

У време објављивања есеја о анегдоти Слијепчевић је ванредан професор на скопском Филозофском факултету. То су прве године његовог наставниковања на Факултету, када је, сасвим вероватно, интензивно радио на германистици. То су и године уочи стогодишњице Гетеове смрти (1832—1932), поводом које је објавио неколико значајних прилога о Гетеовом бављењу српском народном поезијом. Племенита је и врло оптимистична била жеља да о тој стогодишњици доживи анегдота нешто слично што је столеће и нешто више пре тога доживела у Немачкој српска народна песма. Но, Геземанова збирка анегдота имала је више одјека код нас него код Немаца.

Пре него што ће на самом крају да препоручи да се настави „сакупљање овог драгоценог материјала“ и да га треба „редиговати с највећом бригом, бирати за уметност са највећим укусом“, није превасходно озбиљни, достојанствени Слијепчевић могао одолети да не пренесе читаоцу макар и само једну духовитост из „народног хумора“: да је „Бог оставио кртолу“ „да и сиротиња неком кожу гули“.

Да ли је неко написао лепших пасуса о анегдоти? То питање је наша мера овог Слијепчевићевог доприноса проучавању народне анегдоте.

За Слијепчевићев посебни однос према епској Црној Гори дају добар исказ речи којима представља скупљача збирке Новицу Шаулића (*Тужбалице*, 1930), поводом које пише есеј. „Рођен у патријархалном дурмиторском крају, где је матица расе и наше народне поезије, г. Шаулић је овај пут ухватио у перо једну врсту поезије која се још сачувала само у примитивним срединама, а која је у нашој јавности била најмање позната“ (II, 72). Уз то: опет обраћање пажње на занемарено, подстицај да се ради, да се скупља. Пошто је забележио, по литератури, докле су се тужбалице задржале у по којим земљама — у Француској и Шпанији до 17, у Немачкој до средине 19. века, — чему бисмо додали да их код нас, бар у Црној Гори, има и данас — и оставио етнографима да решавају нека друга питања, Слијепчевић се окренуо „естетској страни“ (II, 75). Слично мисаоним напорима у есеју о анегдоти, он се и овде труди да проникне у суштину жанра: нешто на основу знања о тужбалицама другде у свету, а нешто и на основу оног што је и сам слушао: како чобанице „тихо туже, тако рећи самотно певуше мелодију и стихове тужења“, при чему се пита да ли је то стварно туговање за неким покојником или напросто — увежбавање. Он бележи властита запажања и са самог гробља, у потврду закључка: „да је музика примитивних народа, па и нашег народа још онако сли-

чна туговању“ (опет десетерац у Слијепчевићевом казивању — подвукао М.), те да: „по кршевима Херцеговине и Црне Горе, по шумама Босне као и у Албанији, народна мелодија још има у себи нешто од оног отужног јаокања“ (II, 76). Осећа се како ће да иде и ка метрици тужбалица, о којој ће говорити тек „најзад“. А пошао је од значаја тужбалице за проучавање почетака поезије.

„Најважније ми изгледа да је потребно набрајање жена ембрион епске поезије“ (II, 75). Занимљивост излагања својствена је Слијепчевићу исто као и тананост размишљања. Посебно су могли бити занимљиви пасуси о асонанци и алитерацији. Студије германистике бесумње су му изоштриле слух и за алитерацију. Још занимљивије од тога: он, не без разлога, тврди да су алитерације које је одабрао — немарне, а не случајне. То питање је он овде само начео, и обећао да ће „о алитерацији у нашој народној књижевности [. . .] брзо говорити у једном посебном чланку“ (II, 79).

Нити се тужбалице могу мерити са анегдотом, нити овај чланак са есејом о анегдоти. Али: и овај чланак подстиче на скупљање и разјашњава проблематику књижевног рода.

Десет година за овим чланком штампана је дисертација Чајкановићевог ученика Војислава Ђурића *Тужбалица у светској књижевности* (Београд, 1940). Немамо никакве претпоставке о томе да је Слијепчевићев чланак могао подстаћи да се докторанду предложи оваква тема, али после читања Слијепчевићевог есеја о претежно црногорским тужбалицама читалац ће с много већом радозналости потражити монографију о светским тужбалицама.

А над занимљивом хипотезом о тужбалици као „ембриону епске поезије“ усудили бисмо се само на једну редакцију: да је тужбалица један од „ембриона епске поезије“. Ето, слушао сам нпр. једног воденичара, власника поточаре у селу суседном моме, у Васојевићима, како импровизује у десетерцима какву причу, по правилу хумористичну, о нечему што се збило у том или ком од суседних села: каква масовнија туча, каква свадба с поводом за исмејавање, какво целовечерње дворење поред покојника, где се неко опео па заборавио где је, и — запевао. Укратко, овај сиромашни воденичар се десетерцем смејао свима и свакоме. Беше то предратно време. Рат је однео и поточару, и воденичара, и његове десетерачке шале, које су се радо слушале, неке памтиле, неке и записивале. То је био, рекли бисмо, неки шаљиви ембрион. Онда би понеко опевао у десетерцу и понешто из свог живота, за своју душу. Читао сам такву песму у једном запису. Онда би неко опевао, све у десетерцу, нечију прерану смрт, погибију, укратко: догађај који је заболоо. А неко би, тога и данас има, опевао — махом нечију погибију у рату — и данас, за — хонорар. Све би то могли бити ембриони, који воде ка закључку да их је бивало више, да су ницали слично каквом ра-

стињу.

Кад размишља о пословицама у стиху, о метрици у пословицама, о зависности ритма од „индивидуалног начина читања стихова“ (II, 83), Слијепчевић примењује у проучавању народног знања из школске метрике. Његов врло значајни бечки професор Јакоб Минор аутор је и једне врло цењене књиге о метрици. Но Слијепчевић је пре него што је постао универзитетски наставник дуго држао популарна предавања за народ. Биће да је и тај део његове делатности обилато допринео да ионако даровити предавач и педагог постане још јаснији и још приступачнији, и да сложене, и по правилу сувопарне ствари излаже са умном поједностављеношћу.

За разлику од загонетки, онајмање издашних за ову тему, здравице су већ захвалан предмет. Колико ли се здравица наслушао, он Херцеговац, питамо се над првом његовом реченицом поглавља (3) о здравицама: „Ако се посматра једна патријархална свадба, или слава нпр. [...]“. Колико ли их се напосматрао, враћајући се толико пута тој патријархалној средини и као њен просветитељ, просветар. Није он у народ ишао као кабинетски човек, него са знањима о том народу од својих малих ногу. Човек свог народа проучава, такорећи преиспитује сада, као велечућ доктор филозофије и књижевности, културу, песму, казивања тог народа, пошто му се вратио упознавши низ других народа на основу њихове духовне културе и на основу путовања и међу те народе. И отуда долази она ширина посматрања, размишљања, која би код мање дубока мислиоца, и код површног зналца-оваштара, деловала дилетантски. Код Слијепчевића је све сливено у складно умовање. На тој висини, у тој ведрини виђења појавâ и процесâ, обogaђује он области о којима списатељски смишља њихове суштине.

Да и примером допунимо шта мислимо:

„И здравице су“ — наставља Слијепчевић — „стихови, стихови у часу самог настајања, на самоме рубу између везаног и невезаног говора. Али се оне не импровизују“. Можемо, заправо: морамо размишљати над овим — да су здравице стихови у настајању, а да се „оне не импровизују“ (II, 86). Али фино разликовање између „интелектуалног, загонетног — фантастичног“ „основног тона“ пословица, на једној, и — до овог нам је овде више стало — религиозног тона здравице, понирање је наниже ка „ембрионима“ песничког народског испољавања. Јесте, требало се тога сетити, да се здравица осети као „нека врста молитве“. Мисли се наравно на спонтано наздрављање уз чашу, а не на читање припремљених говора. Да ли Слијепчевић, пишући ово о нашим здравицама, помишља и на дивну здравицу немачког сељака у Гетеовом *Фаусту*, која се, ка крају, такође претвара у једну врсту молитве? Бар у мом крају некада су здравице и почињале молитвеним благословом („У чији смо дом, помога му Бог...“).

Слијепчевићево раздвајање у стихове двеју наших прозно записаних здравица (II, 88), од којих једна код Вука, личи негдашњем открићу Јакоба Грима: да је наизглед прозним обликом записани старонемачки текст о Хилдебранду уствари песма, у стиховима, *Песма о Хилдебранду*. Сасвим је природно да се искуства једне врло развијене филологије, каква је немачка, примењују при проучавању ваљда најмање проучених врста усменог народног негованог, да не кажемо баш уметничког казивања.

Слијепчевић је у блиском дијалогу са предметима за којима се креће у својим есејима. Он је са епиком, са легендом, са ликовним благом по старим задужбинама, са ликовима у историји и легенди свога народа такорећи на — Ти. И он је од оних „волећих природа“ (први пут сам ову синтагму прочитао код Десанке Максимовић), али не распеваних, него суздржаних, и не треба да му се наљуте: ни његов народ, када му ово и оно упише у примитивност; нити поезија његовог народа, када јој пребаци да је преулепшала, изокренула доста ствари.

Не штеди истинољубиви, колико и племенити, Перо Слијепчевић од истине ни најдраже вредности своје националне историје и културе. Приступајући и преко старих српских задужбина старој српској епској поезији, саопштава поучно сазнање: да се „у народу [...] боље чувала сјајна традиција онима који су је откупили у цркви“, да „национализам“ — данас бисмо морали рећи „патриотизам“ — „гуслара није био без суфлирања попова“, и да су и сами попови певали а не само записивали песме. И правдољубиво се пита: „Ко зна да неко не би и несрећне Бранковиће боље бранио пред потомством, да су мало више зидали за душу него за одбрану земље“ (II, 14). То јест: да су више зидали задужбине, а не тврђаве. Подразумева се и проклетство које је у предању пало на Јерину, и издајство које је подметнуто Вуку. Имамо за овакво интелектуално понашање предивних примера и у немачкој класици. И Гете спасава Танталов род од проклетства, а Фауста од пакла. Опомињу самостални хуманисти примерима из историје, како наша и будућа времена не би починила сличне неправде. Или бар да ових буде што мање.

Поред народне поезије код националне вредности интернационалних домета и признања поставља се друга вредност, сличних домета: старе српске задужбине, „надасве“ — фреске. Поезија, као творевина доле у народу, фреске и задужбине — творевине са врхова династије и државе. Упоредно постављено, а не супротстављено.

За кога заправо пише ове ствари Перо Слијепчевић?

За несталешки широк слој читалаца. Најупућенији, најстручнији међу њима, којих је најмање, наћи ће у овим текстовима дивних размишљања. Најнеупућенији ће наћи и лексиконских објашњења: шта је рима, шта алитерација, шта асонанца. „Ако се понавља почетак речи, зовемо то алитерацијом“. Мисли се наравно на понављање сугласника. Ко би очекивао да се по-

сле оваквог „популарног“ увода, пропраћеног и слично приступачном формулацијом о распрострањености алитерације „на разним странама“, у свету, писац запути на посве оригиналну тему. „На ту појаву у нашем језику није, колико знам, до сада обрађана пажња. Циљ је овог чланка да то учини“. И да, на основама лепог, мисаоног познавања значаја алитерације у германским језицима, особито у немачком, зађе у проучавање те врсте риме код нас, да претходно саопшти до каквих је сазнања дошао и да још једном усмери тему. „Нашао сам алитерације у следећим врстама наше народне поезије: у бајалицама, пословицама, загонеткама, и нарочито у тужбалицама, ради којих ово и пишем“.

Природно да је напоменуо понешто о сличностима с другим народима, особито са германским, али, готово изузетно, додао повећи део тога у фусноти (II, 91).

Читалац који није очекивао да му се објашњава шта су алитерације, асонанце и сл., имаће да се добро замисли, ако је и стручњак, рецимо германист, или зналац наше народне књижевности, или и једно и друго, као што је био и наш аутор, над његовим закључивањем на крају излагања о алитерацији у тужбалицама: „Стога тај наш врло рудиментарни и психолошки првобитни облик алитерације може да послужи донекле за објашњење алитерације и у оним вишим облицима германске поезије, где се та веза више не види, као што се не види ни код нас у савршенијим облицима“ (II, 97).

Имали бисмо овде доста посла да повезујемо ово сазнање са сличним очекивањима, у доба Вука Караџића и Јакоба Грима, од српске народне епике да помогне у одгонетању настанка великих спева, у какве спада и *Песма о Нибелунзима*.

Помоћ германистике у проучавању српскохрватске народне поезије и у њеном походу у светску књижевност није ништа ново. Германистика се, у лицу Јакоба Грима, нашла одмах уз колевку прве Вукове песмарице. Главна студија најстаријег југословенског професора германистике, Стјепана Тропша, на загребачком Свеучилишту, са почетка овог века, проучава превођење српскохрватске народне поезије на немачки. Бечка дисертација Милана Ђурчина, о српској народној песми код Немаца, брањена је 1904. И још доста сличних, великих радова и пре Слијепчевићевих. Али: Слијепчевићеви есеји доносе нешто ново, особито у начину повезивања појава у нове синтезе и исто тако у начину повезивања узајамног деловања: германистике на проучавање наше народне књижевности, и обрнуто.

Основна тема есеја *Гете о Краљевићу Марку* је питање: Зашто „Гете није волео Марка“. Али одговором на то питање се показује „на примеру Марка један део Гетеове песничке физиономије“. И — „нарочито“ чак — „докле је ишла Гетеова чувена љубав према нашој народној поезији“. У Слијепчевићевом правдању Марка: „и кривоклетника, и неверника, и разбојника, и

дивљака“ тиме што га је таквог „испевала душа [...] једног заробљеног сељаштва“, због чега Марко носи у души „један тежак талог, једну увреду, један неутољени и незаборавни гнев — увреду у пневно погажене и увређене нације“ — као да из сасвим блиске позадине припомаже Јован Цвијић и својим учењем о психологији народа, учењем и иначе блиским Слијепчевићевом понирању у психологију ликова, група, епоха. Ту смо негде у кругу питања која се отварају и око лика Максима Црнојевића? Укратко: Поводом Гетеовог овлашног утиска о Краљевићу Марку дао је Перио Слијепчевић продубљен есеј о Марковом лику и прочистио „психолошки јаз“ између Гетеа и Марка.

У есеју *Шта је Гете видео у нашој народној поезији*, са тежиштем и на лирској поезији и на упоређењу Гетеа са Јакобом Гримом, наставља се истраживање у великој мери, опет, на етнопсихолошкој цвијићевској основи. Опет есеј као врста дијалога са Гетеом. Део есеја о Гриму ни мало не заостаје за делом есеја о Гетеу. — Чланак о Гетеу и композицијама српских народних песама, такође јубиларан прилог као и два претходна, обележава лирички акценат и музичку реченицу ових песама, у чијим се, народним мелодијама подвлачи мол као доминантан тон.

Немачка књижевност, са тежиштем на класици и романтици, са развијеним смислом за народну традицију, особито књижевну, којом је обухваћена и српска одн. српскохрватска народна књижевност, представљала је, за један период Слијепчевићевог бављења народном књижевношћу, добру везу са властитом националном културном традицијом. Слијепчевићеве есеје су мисаони напори да се дође до нових тумачења, и уопште нису реконструкција нечега што се збивало и како се збивало. Тежиште је на одговорима на питање: Зашто се то тако збивало. Занимљивост казивања није мања од убедљивости доказивања. То су и текстови на којима се комотно може учити лепом писању и неусиљеном јасном размишљању. Текстови без сувопарних реченица. Есеји на споју уметности и расправе о уметности.

Miljan Mojašević

ZU PERO SLIJEPCÉVIĆS BETRACHTUNGEN ÜBER DIE SERBISCHE VOLKSDICHTUNG

— Zusammenfassung —

Ein fein und tief denkender Essayist, ein Germanist von europäischer humanistischer Prägung, ein bewährter Kenner auch der serbischen Dichtung, eine Persönlichkeit von überhaupt hervorragendem Format, hat Pero Slijepećević (1888—1964) auch im Bereich der Erforschung der serbischen Volksdichtung, auch darin Ethnisches, Ethisches und Ästhetisches miteinander verknüpfend, Anregendes und Bleibendes hinterlassen. Neues enthalten seine Be-

trachtungen nicht nur über Goethes und Jacob Grimms Verhalten dem serbokroatischen Volkslied gegenüber, sondern insbesondere diejenigen über die Anekdote, das Klagelied, das Rätsel, das Sprichwort, den Trinkspruch als mögliche Urformen der Volksdichtung. Merkwürdig auch Slijepčević's Feststellung der völligen Unzuverlässigkeit der epischen Volkslieder für geschichtliche Forschung, ganz im Gegenteil zu der serbischen mittelalterlichen Freiskomalerei. — Im Jahre 1929, ein Jahrhundert nach dem rühmlichen Einzug des serbischen Volkslieds in die deutsche Übersetzungsliteratur, und einige Jahre vor dem Erscheinen von Gerhard Gesemanns Auswahl Helden, *Hirten und Hajduken* (1935), plädiert P. Sl. für eine Auswahl eben dieser, montenegrinischen Anekdoten in deutscher Übersetzung. — In puncto Metrik aber wird die Feststellung herausgestrichen, die serbische Alliteration sei eben geeignet zum besseren Verstehen des germanischen Stabreims, was wohl die ähnliche Auffassung der Goethe- und Grimmzeit impliziert, die serbischen Volkslieder seien geeignet zum besseren Verstehen der Entstehung großer Epen, in erster Linie des *Nibelungenliedes*, auch hierin fruchtbare Verpflochtung von Tradition und Innovation in Forschung und Lehre des namhaften Universitätslehrers.